

Bach na lutnji i gitari

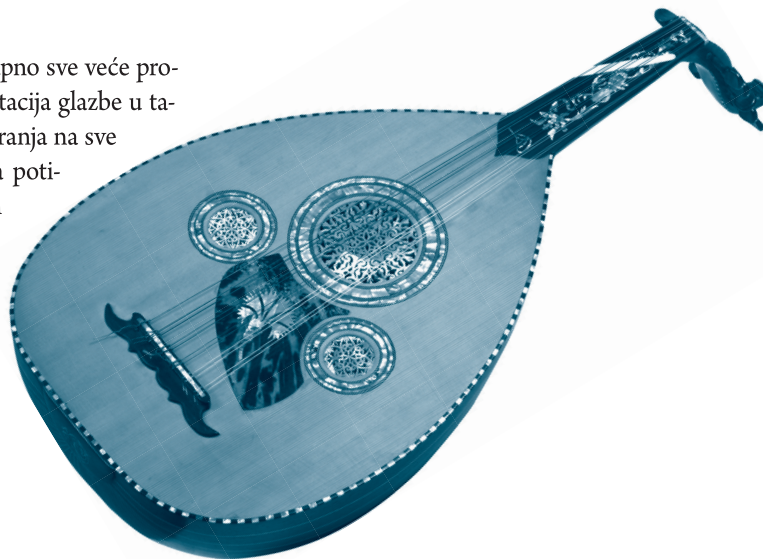
Fra Antun Mrzlečki, OFM Cap.

U kvalitetu glazbe Johanna Sebastiana Bacha (1685. – 1750.) ubraja se i njezina instrumentalna raznolikost. Uvijek otvorena duha za tržište glazbala, Bach je isprobavao novine, kao npr. upravo izumljenu poprečnu flautu ili obou *d'amore*, violončelo *piccolo*, mehaniku s baticima izumljenu oko 1700. godine, kao što je i, više nego što se pretpostavlja, svirao na klavikordu. Prema svjedočanstvu njegova učenika Johanna Friedricha Agricole posjedovao je čak »lutnjočembalo« (njem. *Lautenwerck* ili *Lautenklavier*).¹ Jacob Adlung je ovako opisivao djelovanje lutnjočembala: »Tko nije poznao manire svojstvene lutnji (slušajući lutnjočembalo), pred vratima nije mogao drugačije misliti negoli da je to stvarno lutnja.«² Kod takva zanimanja za različita glazbala ne začuđuje da je nekoliko svojih djela posvetio i lutnji. U njemačkim zemljama i Češkoj u prvoj polovici 18. stoljeća lutnja je doživjela svoj posljednji procvat, povezan s procvatom zanata osmorice vrhunskih graditelja lutnja. Godine 1701. T. B. Janowka u svojem je prvom češkom glazbenom rječniku *Clavis ad thesaurum magnae artis musicae* zapisao: »U Pragu je toliko lutnja da bi se njima mogao pokriti krov palače.«³ Prema najnovijim muzikološkim istraživanjima u 18. je stoljeću na 24 njemačka⁴, austrijska i češka dvora i gradova prema listama isplate zabilježeno oko 130 lutnjista, uključujući svirače teorbe i talijanske arhilutnje (tal. *arciliuto*) u ansamblima, koji su i poučavali. Veliko vrijeme lutnje bilo je prije svega 16. i 17. stoljeće. Otmjena lutnja bila je

suviše tiha za postupno sve veće prostorije, a njezina notacija glazbe u tabulaturi i težina sviranja na sve većem broju struna potisnula ju je tijekom 18. stoljeća u nišu specijalista. Ipak, pojedini su virtuozi mogli steći veliku i kasnu slavu.

Lutnja u Bachovoj ostavštini

Tijekom svojega života Bach je među glazbenicima s kojima je gajio profesionalan odnos poznao i nekoliko takvih virtuoza lutnje: Silviusa Leopolda Weissa (1686. – 1750.), Ernsta Gottlieba Barona (1696. – 1760.), Adama Falckenhagena (1697. – 1761.) i Johannes Kropffgansa mlađeg (1708. – 1767.). Bachova se djela za baroknu lutnju povezuju s njegovim poznanstvom sa Silviusom Leopoldom Weissom, najznačajnijim lutnjistom i skladateljem za lutnju 18. stoljeća. Bachov rođak Johann Elias Bach i lutnjist Friedrich Reichardt ostavili su nam zanimljive izvještaje o susretima Bacha i Weissa. Dana 11. kolovoza 1739. godine piše Johann Elias Bach kantoru Kochu u Ronneberg: »Upravo se u Bachovoj kući dogodilo nešto glazbeno posebno fino, jer je moj bratić iz Dresdena (tj. Friedemann Bach), koji je bio ovdje (u Leipzigu) više od četiri tjedna s čuvenim lutnjistima Weissom i Kropffgansom te smo ih više puta slušali kod nas.«⁵ Lutnjist Friedrich Reichardt u svojoj autobi-

ografiji piše: »Tko poznaje teškoće lutnje za harmonijske zamke i za dobro izvedene stavke, taj se mora začuditi i ne može gotovo vjerovati kada očevici i svjedoci slušanja jamče da je veliki drezdovski lutnjist Weiss sa Sebastijanom Bachom, koji je bio također velik svirač klavira i orgulja, za okladu izvodio fantazije i stavke fuga.«⁶ Već je prvi Bachov biograf Johann Nikolaus Forkel opisao Weissove skladbe »da su napisane s pravim i jezgrovitim ukusom otprilike kao Bachova djela za klavir.«⁷ Nemoguće je održati mišljenje da se svestrani skladatelj prije negoli je i pisao za neko glazbalo nije barem dao poučiti o njegovim svojstvima, osobito kad su najprominentniji virtuozi lutnje svračali u njegovu kuću. Doista, u Bachovoj ostavštini nalazila se i jedna lutnja.

Konačno, Bach je obradio i jednu suitu Silviusa Leopolda Weissa, za violinu i čembalo; trio u A-duru BWV 1025 (Vol. 123). Brojni su primjeri u kojima je Bach slično postupao s obradama, čak kod vlastitih komada.

Slično vrijedi i za Weissa i uopće za profesionalne glazbenike baroka, koji su, ovisno o njihovu umijeću, znali improvizirati, što je bilo uobičajeno za ono vrijeme. Tako Baron piše o svojem učitelju Weissu: »On je prvi pokazao da se na lutnji može više učiniti što se inače vjerovalo. Mogu iskreno jamčiti što se tiče njegove vrline da je isto čuti umjetničkog orguljaša kako izvodi fantazije i fuge na čembalu i čuti gospodina Weissa kako svira. U arpeđima ima takvu izvanrednu punoglasnost, da je u izrazu afekata neusporediv, ima zapanjujuću vještinu, nečuvenu pjevnost i ljupkost i velik je improvizator. Ako mu se prohtje, može na lutnji i teorbi svirati najljepše teme, pa čak violinske koncerte s lista, te izvanredno generalbas...«⁸. Za Bachova života koristile su se paralelno lutnje u d-mol ugodbi s 11 do 14 pari struna, od 1719. s 13 pari struna u d-mol ugodbi, od 1723. teorbirane lutnje (s labudim vratom) u d-mol ugodbi i 14-parna i 14-struna glazbala, teorba i arhilutnja, dakle s 14 dvostrukih struna ili s 14 pojedinačnih struna sa svojom ugodbom.

Pokret rane glazbe

U Bachova se djela za baroknu lutnju prema naslovu i implikaciji ubrajaju: *Suita u g-molu* BWV 995, *Suita u e-molu* BWV 996, *Suita u c-molu* BWV 997, *Preludij, fuga i allegro u Es-duru* BWV 998, *Suita u c-molu* BWV 999, *Fuga u g-molu* BWV 1000 i *Suita u E-duru* BWV 1006a. Tri su djela Bachovi autografi: *Suita u g-molu* BWV 995, *Suita u E-duru* 1006a i *Preludij, fuga i allegro u Es-duru*

BWV 998. Ostala djela su pouzdano potvrđeni suvremeni prijepisi. Izričito kao djela za lutnju navode se BWV 995 *pour la Luth* (za lutnju), a jedini sačuvani izvor preludija BWV 999 ima dodatni naslov *pour la Lute* (za lutnju). Kod BWV 998 Bach pruža alternativnu instrumentaciju *Luth à Cembal* (za lutnju ili čembalo). Na jednom prijepisu BWV 996 kasniji je i vjerojatno neautentični upis *aufs Lautenwerck* (za lutnjočembalo). *Suita u E-duru* BWV 1006a obrada je treće violinske partite u E-duru 1006. *Fuga u g-molu* BWV 1000 intabulacija je (transkripcija u notaciju tabulature) prve sonate za violinu BWV 1001, lajpciškog lutnjista i Bachova prijatelja Johanna Christiana

Tijekom svojega života Bach je među glazbenicima s kojima je gajio profesionalan odnos poznao i nekoliko takvih virtuozna lutnje: Silviusa Leopolda Weissa (1686. – 1750.), Ernsta Gottlieba Barona (1696. – 1760.), Adama Falckenhagena (1697. – 1761.) i Johannes Kropffgansa mlađeg (1708. – 1767.).

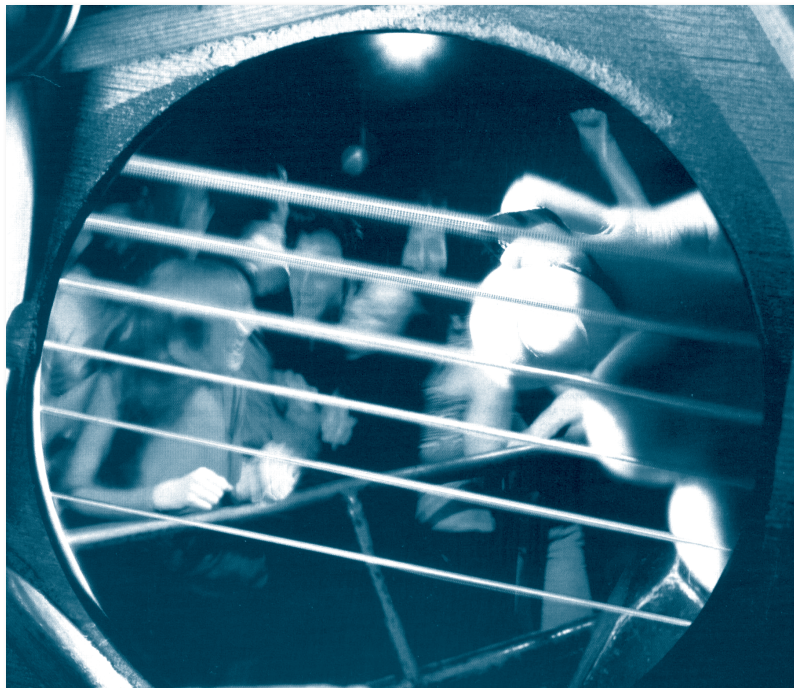
Weyraucha. *Suita u g-molu* BWV 995 Bachova je obrada pete suite za violončelo u c-molu BWV 1011.

Nakon što je na zapadu dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća započeo *Pokret rane glazbe* stara su se djela počela izvoditi što vjernije prema interpretacijskim uvjetima epohe njihova nastanka, među ostalim, na replikama glazbala koja su pala u zaborav. Tada je, nakon što je krajem 18. stoljeća pala u zaborav, na zapadu ponovno otkrivena i oživljena lutnja. Danas je sa ostalim povijesnim glazbalima etablirana isključivo na sceni rane glazbe i na oko 20 odjela rane glazbe glazbenih akademija Zapadne Europe.

Gitarska praksa u Njemačkoj

U to je vrijeme gitarist Andrés Segovia (1893. – 1978.) kupio treće izdanje Bachovih djela za lutnju Hansa Dagoberta Brugera (1893. – 1978.), izašlo 1925., zapravo, transkripcije za gitaru, i počeo izvoditi pojedine stavke. Prije Segovije i Brugera već je španjolski gitarist i skladatelj za gitaru Francisco Tárrega (1852. – 1909.) nastojao podignuti vrijednost repertoara za gitaru transkrip-

Do danas je nekolicina gitarista snimila ili kompletna Bachova djela za lutnju ili samo nekoliko suita na gitarama s od 8 do 11 struna. U Hrvatskoj je Viktor Vidović 2008. godine prvi snimio kompletna djela za lutnju i to na uobičajenoj 6-strunoj klasičnoj gitari.

cijama Bacha, Mozarta, Beethovena i Chopina prema ukusu 19. stoljeća. Danas, kada je klasična gitara etablirana na glazbenim akademijama Bach se ubraja među najizvođenije skladatelje za gitaru premda nikad nije skladao za gitaru i neizostavan je u gitarističkoj pedagogiji. Bachov i Weissov strog polifoni slog zbog ondašnje tehnike sviranja *guitarre españolae* – španjolske gitare (trzanjem i ritmičkim udaranjem akorda) te s time povezanim melosom i mentalitetom nije se dao ostvariti na onodobnoj baroknoj gitari s pet pari struna, koja je u Bachovo vrijeme u Njemačkoj bila vrlo rijetka. Na baroknoj se gitari tada sviralo u Italiji, Španjolskoj, Francuskoj i za vrijeme vladavine kralja Karla II. u Engleskoj. Podaci o gitarskoj praksi u Njemačkoj do kraja 18. stoljeća su vrlo oskudni. Martin Agricola spominje 1529. godine četveroparnu kvinternu ili kiternu, a Michael Praetorius u svojoj *Syntagma*

musicum (Wolfenbüttel, 1620.), među ostalim, uz prizvuk omalovažavanja kratko opisuje praksu sviranja gitare u Italiji, ali ne i u Njemačkoj. Sveukupno je do kraja 18. stoljeća u Njemačkoj zabilježeno dvanaest rukopisa s djelima za gitaru⁹ među djelima za lutnju, koje su njihovi vlasnici donijeli sa sobom iz inozemstva. Najraniji, naslovljen po vlasniku, *Freiherr DE Döremberg*, potječe iz 1652. godine¹⁰. Za razliku od 100 tiskovina i 230 rukopisa za lutnju, i to samo u Njemačkoj, jedina tiskovinska njemačkog podrijetla za peteroparnu gitaru i različita trzalačka glazbala je *Musicalische Gemüths-Ergötzung* Jakoba Kremberga, iz 1689. godine¹¹. Šesterostruna gitara će u Njemačkoj postati poznata tek od 90-ih godina 18. stoljeća.

Godine 1973. španjolski gitarist Narziso Yepes (1927. – 1997.) dao je izraditi 14-parnu baroknu lutnju i gitarskom tehnikom sviranja i nelutnji-

stičkim pristupom snimio kompletna Bachova djela za lutnju... Godine 1976. snimio je prvi kompletna Bachova djela za lutnju na svojoj 10-strunoj gitari. Nakon njega uslijedile su snimke lutnjista na izvornom glazbalu i na teorbi. Do danas je nekolicina gitarista snimila ili kompletna Bachova djela za lutnju ili samo nekoliko suita na gitarama s od 8 do 11 struna. U Hrvatskoj je Viktor Vidović 2008. godine prvi snimio kompletna djela za lutnju i to na uobičajenoj 6-strunoj klasičnoj gitari, za što je dobio diskografsku nagradu Porin u kategoriji klasične glazbe. Zanimljivo je da u svijetu gitaristi više snimaju ostali Bachov instrumentalni opus, nego li djela za lutnju. Dok gitaristi izvode mali dio lutnjističkog repertoara na gitari, lutnjisti naprotiv izvode u gitarista zanemaren rani repertoar gitare 16., 17. i 18. stoljeća s pozicije povijesne obaviještenosti na replikama ondašnjih gitara i autentičnom tehnikom sviranja, za koje je ta glazba i napisana sukladno današnjim standardima na polju interpretacije rane glazbe u razvijenim glazbenim sredinama svijeta.

BILJEŠKE

- 1 J. Adlung, *Musica mechanica organoedi*, 1768., str. 133.
- 2 Isto.
- 3 Arthur J. Ness, *Sources of lute music*, str. 752.
- 4 Per Kjetil Farstad, *German Galant Lute Music in the 18 Century*, 2000., str. 82, (distribucija na Sveučilištu Göteborg).
- 5 A. Schering, *Musikgeschichte Leipzigs*, svetak III., Leipzig, 1941., str. 314 i dalje.
- 6 J. F. Reichardt, *Autobiographie*, str. 281.
- 7 J. N. Forkel, str. 111.
- 8 E. G. Baron, *Historisch-theoretische und praktische Untersuchung des Instruments der Lauten, 1727.*, str. 78.
- 9 James Tyler and Paul Sparks, *The Guitar and Its's Music*, Oxford University Press, 2002., str. 145.
- 10 Isto, str. 140.
- 11 Isto, str. 141.